

OFERTA TURISTICĂ DIN ROMÂNIA: 1948–2010

DAN CONSTANTIN RĂDULESCU
MANUELA SOFIA STĂNCULESCU

Studiul de față prezintă o cercetare empirică ce analizează principalele evoluții ale ofertei turistice din România din două etape istorice: 1948–1989 și 1990–2010. Prin metoda analizei documentelor au fost reconstituite seriile de timp pentru ultimii 63 de ani, pentru principalii indicatori privind capacitatea turistică și utilizarea efectivă a acesteia, dar și pentru unii indicatori referitori la cererea turistică și rezultatele activității turistice. Pentru o imagine reprezentativă, studiul descrie principalele reglementări legislative și aranjamente instituționale care au influențat dezvoltarea și funcționarea turismului în cele două etape istorice.

Cuvinte-cheie: turism, indicatori de aprovizionare al turismului, politicile în turism.

INTRODUCERE

Conform definiției agreate la Conferința internațională asupra turismului și statisticii turismului, de la Ottawa, din iunie 1991, „Turismul se referă la activitățile unei persoane care călătorește în afara mediului său obișnuit, pentru mai puțin de o perioadă specificată de timp și al cărei scop principal de călătorie este altul decât exercitarea unei activități remunerate la locul de vizitare”.

Până în anii '90, turismul a fost privit cu precădere prin prisma avantajelor sale economice: creșterea veniturilor, crearea de locuri de muncă sau valorificarea unor resurse originale (naturale, culturale etc.). Însă, concomitent cu consolidarea ideii de dezvoltare durabilă (1987), Organizația Mondială de Turism (OMT) împreună cu alte organisme ale ONU au dezvoltat conceptul de turism durabil (sau sustenabil), care a fost prezentat la Summitul de la Johannesburg din 2002. Turismul durabil, definit încă din 1991 de Uniunea Internațională de Conservare a Naturii, Federația Mondială pentru Ocrotirea Naturii și Federația Europeană a Parcurilor Naționale și Naturale, se referă la „dezvoltarea tuturor formelor de turism, managementul și marketingul turistic care să respecte integritatea naturală,

Adresele de contact ale autorilor: Dan Constantin Rădulescu, Manuela Sofia Stănculescu, Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: manuelasofia@clicknet.ro.

socială și economică a mediului, cu asigurarea exploatării resurselor naturale și culturale și pentru generațiile viitoare” (Istrate și alții, 1996: 258).

Din această perspectivă, impactul activităților de turism asupra populației, comunităților și mediului înconjurător a devenit centrul de interes, astfel încât dezvoltarea turismului să se realizeze echilibrat, în conformitate cu păstrarea echilibrului ecologic și evitarea poluării sau a altor tipuri de impact negativ. Literatura de specialitate are în vedere mai multe tipuri de impact – politic, social, economic, cultural și turistic – care se află în strânsă legătură cu calitatea vieții populației și comunităților.

Impactul social al turismului se referă la efectele directe asupra turiștilor și populației/comunităților din zonele de destinație, dar și la impactul asupra nivelului de educație, cultură și civilizație, asupra modului de utilizare a timpului liber, a legăturilor dintre comunități (sau națiuni), precum și a moștenirii culturale din zonele turistice. În contextul globalizării și uniformizării, elementele cu specific tradițional dau valoare unei zone, astfel încât dezvoltarea durabilă a turismului presupune păstrarea modului de viață tradițional și a identității socioculturale locale. Valorificarea prin turism a patrimoniului natural și cultural al unei zone poate avea atât un impact social pozitiv, cât și unul negativ. Pe de o parte, impactul social pozitiv la nivelul comunităților se referă la crearea de locuri de muncă (de unde noi oportunități de ocupare și profesionalizare a forței de muncă locale, cu precădere pentru grupurile defavorizate, precum tinerii sau femeile), dezvoltarea infrastructurii, creșterea încasărilor la bugetul local, diversificarea formelor de artizanat sau facilitarea integrării sociale prin schimburile interculturale între turiști și populația gazdă. Pe de altă parte, impactul social negativ se referă la distrugerea treptată a modului de viață tradițional, dezechilibrarea structurilor locale de putere sau adoptarea unor comportamente nocive (mai ales în rândul copiilor și tinerilor). Cu alte cuvinte, dezvoltarea turismului duce la îmbunătățirea calității vieții unei comunități numai în măsura în care ține cont de condițiile locale specifice și este realizată într-o manieră sustenabilă. Din nefericire, conform OMT (Forumul European de Turism, Malta, 2002), tendința actuală a guvernelor europene de a promova turismul mai mult pentru profituri economice decât pentru beneficiile sociale și îmbunătățirea calității vieții va continua până în 2020.

În articolul de față se are în vedere, în principal, turismul ca fenomen social, cultural și economic, privit atât din perspectiva activității vizitatorilor, cât și din aceea a ofertei, ca set de activități productive care asigură servicii vizitatorilor. Abordarea este una istorică, fiind avută în vedere evoluția între anii 1948 și 2010. Accentul este pus cu precădere asupra indicatorilor de ofertă turistică, dar sunt avuți în vedere și unii indicatori privind cererea turistică și rezultatele activității turistice. Datele sunt culese din statisticile oficiale naționale. În plus, studiul descrie principalele reglementări legislative și aranjamente instituționale care au influențat dezvoltarea și funcționarea turismului atât în perioada comunistă (1948–1989), cât și după 1990.

SCURT ISTORIC

Poziția geopolitică, alături de resursele umane și materiale, specifice spațiului românesc au determinat un interes corespunzător din partea principalilor actori politici europeni, dar și a celor economici, pentru cunoașterea și controlarea zonei. De aceea, mai ales, după secolele XIV–XV, mulți agenți diplomatici, comercianți, militari sau simpli călători au vizitat spațiul românesc, înregistrând în scrierile lor informații prețioase despre pitorescul ținuturilor românești, tradițiile, moravurile și comportamentul locuitorilor¹.

Au existat, de asemenea, și întreprinderi similare din partea unor români; acelea de cunoaștere a unor teritorii străine – spătarul Nicolae Milescu în China, Dinicu Golescu în Ungaria, Austria și Germania, sau exploratorul Iulius Popper în America de Sud.

Procesele de modernizare și progres au cuprins spațiul românesc odată cu sfârșitul secolului al XVIII-lea. Acumulările și dezvoltările înregistrate în plan economic și social au determinat demararea unor prime inițiative în plan turistic. Anume, dezvoltarea contactelor și raporturilor comerciale ale spațiului românesc cu restul Europei a generat o reală dezvoltare a construcțiilor de hanuri, hoteluri, restaurante, precum și a rețelelor de căi rutiere, căi ferate, depozite, gări, porturi, material rulant feroviar, vehicule, nave de comerț și de pasageri. Astfel de facilități economice au ușurat, la rândul lor, inițiative și investiții directe în turism, apte să valorifice imensul potențial turistic românesc și au fost relativ consonante cu întreprinderile similare din vestul și centrul Europei.

În primul rând, trebuie evidențiate inițiativele de popularizare a drumețiilor și călătoriilor în scopuri recreative și sportive finalizate, fie în Transilvania, pe atunci provincie a Imperiului Austro-Ungar, fie în Regatul României². În ceea ce privește regatul României, o primă inițiativă s-a consumat în anul 1895, când, Arhimandritul Nifon, starețul mănăstirii Sinaia, împreună cu Tache Ionescu, au înființat Societatea Carpatină la Sinaia (*Enciclopedia României*, 1943: 177). Conform aceleiași surse, în 1903, din inițiativa principelui Ferdinand și a lui Alexandru Tzigara Samurcaș, s-a înființat, la București, Societatea Turiștilor Români, care a construit cabana Grindu, în munții Piatra Craiului, și a început editarea unui anuar turistic. O parte din membrii Societății Turiștilor Români au înființat, la 15 martie 1921, Hanul Drumeților, transformat în 1925 în Touring Clubul României, cu care de altfel Societatea Turiștilor Români a fuzionat în 1931.

¹ Pot fi citați, în acest sens, călători și savanți europeni, care au vizitat teritoriul de astăzi al României, precum, Bandini, Pian del Carpini, Dupont, Lescalopier, Del Chiaro sau Vaillant.

² Spre exemplu, în 1873, a fost înființată, cu scopul promovării excursiilor și ascensiunilor montane, Societatea Alpină Transilvăneană, cu sediul la Brașov (Bărănescu, 1973: 26). Au urmat, în vederea îndeplinirii unor programe similare, Societatea Carpatină Ardeleană, de la Sibiu, în 1880, precum și Societatea Carpatină Ardeleană, înființată la Cluj, în 1890 (*ibidem*).

În 1921, Emil Racoviță a înființat Frăția Munteană, organizație similară ca scopuri cu Touring Clubul României, cu care a și fuzionat în 1933.

În 1926, a fost înființat Oficiul Național de Turism, ca organism privat de propagandă și dezvoltare a turismului. Acesta a fost transformat prin lege, în 1936, într-un organism de stat, subordonat Ministerului de Interne (ASE, 1978: 38), cu atribuții de îndrumare și control în domeniul turismului intern și internațional. În vederea promovării turismului și a atragerii turiștilor străini, prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 836, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 166, din 22 martie 1933, s-a hotărât scutirea și reducerea taxelor consulare pentru automobiliștii și turiștii străini, care vizitau România cel puțin cinci zile, în scopuri turistice sau balneare (*Biblioteca legilor uzuale adnotate*, 1933).

În concluzie, până în 1948, în principal din inițiative private, dar și la intervenția autorităților statului, s-a reușit inițierea unor prime măsuri de încurajare a turismului, concretizate prin înființarea primelor rezervații naturale, editarea de anuare turistice, atlase și hărți turistice, marcarea traseelor turistice montane și construirea unor vile, cabane, adăposturi turistice și hoteluri în zone montane de interes, precum Sinaia, Predeal, Poiana Țapului, Tușnad, Sibiu, Ceahlău, Parâng, Retezat sau Bucovina, alături de dezvoltarea capacităților de cazare în stațiuni balneoclimaterice la Techirghiol, Herculane, Olănești, Govora (*Enciclopedia Română*, 1930: 134). A început, de asemenea, amenajarea turistică a unor stațiuni de pe litoralul românesc, la Mamaia, Carmen Sylva, Mangalia, Balcic (*Enciclopedia României*, 1943: 206). Deși în mai mică măsură, facilități turistice au fost dezvoltate și în mediul rural – în anul 1950 se aflau în administrarea Confederației Generale a Muncii un număr de 60 de vile, cabane și adăposturi în localități rurale montane și o cabană în zona de deal (Podgoria Aradului) (*Turismul de iarnă*, 1950: 79).

Pentru diferitele categorii de salariați, erau propuse ca modalități de activități turistice, recreative, organizarea de excursii cu trenul, cu autobuzul, cu navele pe Dunăre, sau pe jos pentru distanțele scurte, ca și organizarea de petreceri câmpenești în aer liber, despre care se considera că reprezintă o cale sigură pentru educația turistică (*Pentru o largă dezvoltare a turismului*, 1952: 5). În acest scop, în 1949 funcționau deja cinci trenuri speciale care se organizau, la sfârșit de săptămână, dinspre București spre localități cu potențial turistic, precum Snagov, Mangalia, Vasile Roaită, Brăila, Cheia, Cumpăna, iar numărul lor a crescut la 11, din 1950 (*ibid.*: 14). Similar, din restul țării erau organizate, tot la sfârșit de săptămână, un număr de 12 trenuri speciale spre București (*ibidem*).

Dezvoltarea capacităților de cazare și a infrastructurii de transport au permis sporirea constantă a numărului de turiști care își petreceau concediile de odihnă în zone precum Stâna de Vale, Schitu, Lerești, Mărginimea Sibiului, Agapia, Văratec, Durău, Dervent, Poiana Țapului, Timișul de Sus, Dârste, Feldioara, Râșnov, Bodoc, Malnaș, Bicsad, Lacul Roșu, Tuzla, așa cum arăta publicația de specialitate *Romania Tourist Itineraries* (1957). După 1948, potențialul turistic românesc a fost mai bine cunoscut și utilizat, așa cum arătăm în capitolele următoare.

EVOLUȚIILE TURISMULUI ÎNTRE 1948 ȘI 1989

Deși perioada 1948–2010 nu este foarte îndelungată, analiza capacității turistice este împărțită, în acest articol, în două etape: 1948–1989 și 1990–2010, dată fiind atât evoluția istorică generală, cât și cea înregistrată la nivelul subiectului tratat – turismul românesc.

Mediul politic, legal și instituțional

Naționalizarea întreprinderilor economice, comerciale, băncilor și societăților de transport rutier, hotărâtă la 11 iunie 1948 și realizată în cursul anilor 1949–1950, a determinat trecerea în proprietatea statului și a unităților hoteliere existente, care prestaseră anterior servicii turistice în beneficiul turiștilor români și străini. O parte dintre aceste unități și-au menținut funcțiile inițiale, iar restul au devenit locuințe de protocol, cămine studențești sau sedii ale unor instituții administrativ-economice. Odată trecute în proprietatea statului, unitățile care și-au păstrat profilul turistic au fost repartizate fie gospodăriei PMR (Partidul Muncitoresc Român), fie ministerelor și instituțiilor administrației centrale și locale de stat, fie unor uniuni de creație, fiind conduse și organizate în baza stipulațiilor Decretului nr. 199 din 1949, asemenea celorlalte unități economice. S-a constituit, astfel, o rețea națională de unități turistice proprietate de stat și cooperatistă, formată din hoteluri, restaurante, cabane, vile, case de odihnă, tabere de copii, elevi, studenți, sanatorii și spații de cazare balneoclimaterice.

În primii ani de după 1948, în funcționarea unităților de turism a prevalat organizarea de acțiuni menite să antreneze categoriile de funcționari, muncitori, țărani cooperatiști și familiile acestora în excursii, serbări câmpenești, concedii de odihnă și concedii medicale, ce urmăreau recuperarea și consolidarea capacității de muncă a acestora. Erau, astfel, puse în practică de către unitățile turistice existente dispozițiile Hotărârii Biroului Politic al CC al PMR din 1949, „asupra stimulării și dezvoltării continue a culturii fizice și a sportului”, care stipula că „turismul este unul din sporturile de bază, care mobilizează sute de mii de oameni, la o activitate sănătoasă în aer liber, pentru făurirea unor oameni puternici, rezistenți, cu calități fizice și intelectuale ridicate, pregătiți pentru o muncă de înaltă productivitate și pentru apărarea patriei” (*Îndrumător turistic*, 1954: 3).

În cadrul controlului strict exercitat asupra întregii societăți românești, a fost instituit un întreg sistem de acte normative menite să asigure temeiul legal al funcționării unităților de profil turistic. Totodată, inițiativele recreativ turistice erau prezentate ca fiind mari succese ale noului regim, deși în realitate erau bazate pe clădiri, echipamente și instalații confiscate de la proprietari privați, care erau utilizate în mod discriminatoriu doar pentru unele categorii de populație – țărani individuali, micii meseriași și liber profesioniștii fiind excluși. Propaganda oficială supradimensiona latura recuperatorie a turismului, ca o modalitate de garantare a

unor cetățeni apți de muncă, funcție evident însemnată a turismului, dar cu neglijarea aspectelor sale recreativ-educative.

Unităților deja existente în 1948 și trecute în proprietatea statului, li s-au adăugat, mai ales după 1955, o serie de noi capacități turistice construite în zonele cu potențial turistic. Coordonarea în plan național a înființării, organizării și funcționării unităților turistice era asigurată de Confederația Generală a Muncii și, respectiv, de Asociația de Cultură Fizică și Sport din RPR (Republica Populară Română), (ACFS), prin intermediul Serviciilor de Turism și Excursii regionale și raionale și, respectiv, Birourile de Turism și Excursii ce se constituiau la nivelul instituțiilor și unităților economice. Întrucât o astfel de rețea greoaie, cu multiple raporturi de subordonare, a generat o structură birocratică ineficientă și o funcționare defectuoasă a unităților turistice au fost operate, ulterior, unele modificări.

Într-o primă etapă, a fost înființat Oficiul Național de Turism *Carpați* (desființat în 1948), prin HCM nr. 1781, din 18 august 1955, ca o întreprindere economică de stat, subordonată Ministerului Comerțului Exterior și care subordona, la rândul său, unități economice cu profil turistic, sucursale, filiale teritoriale, agenții și birouri de turism în țară și în străinătate, având misiunea să realizeze convenții internaționale cu firme de turism din străinătate pentru aducerea de turiști străini în România și, respectiv, organizarea de călătorii pentru grupuri de turiști români în străinătate (HCM nr. 1781, din 18 august 1955).

În anul 1959, având în vedere îmbunătățirea funcționării activității de turism intern, s-a decis prin HCM nr. 86 că: „ONT Carpați își extinde activitatea preluând întreaga bază materială a turismului și capătă totodată și sarcina organizării de activități turistice interne”. Se decidea, totodată, scoaterea ONT Carpați de sub tutela Ministerului Comerțului Exterior și subordonarea sa Uniunii de Cultură Fizică și Sport (UCFS)³. De menționat că, în activitatea practică, unitățile turistice nu au fost avantajate de acest aranjament instituțional, Uniunea de Cultură Fizică și Sport având cu totul alte interese și țeluri, legate de promovarea sportului și, nicidecum, de organizarea turismului intern sau internațional. În același timp, în plan administrativ-teritorial s-a decis, prin Decretul nr. 570 din 30 decembrie 1958, trecerea orașelor *Vasile Roaită*, *Techirghiol* și a comunelor *Agigea*, *Ovidiu*, *Năvodari* în subordinea orașului *Constanța*, în vederea unei mai bune exploatare balneoclimaterice a zonei de litoral maritime (*Buletinul Oficial*, nr. 1, din 14 ianuarie 1959).

În consecință, activitatea turistică din România a fost din nou reorganizată, fiind pusă în întregime în subordinea și coordonarea Oficiului Național de Turism, ca „organ central al administrației de stat care înfăptuiește politica statului în domeniul turismului”, prin dispozițiile Decretului Consiliului de Stat nr. 32, din 27 ianuarie 1967 (*Buletinul Oficial al RSR*, an III, partea I, 2 februarie 1967).

Un an mai târziu, prin legea nr. 9 din 9 mai 1968, se decidea aprobarea de construire, de către populație, cu sprijin de la stat în credite și materiale de construcții,

³ Colecția de HCM, Anul VIII, nr. 11, 15 februarie 1959.

de case proprietate personală de odihnă sau turism, „în localitățile balneoclimaterice la munte sau la mare, precum și în alte locuri turistice” (*ibidem*, an IV, partea I, 9 mai 1968).

Tot în anul 1968 a fost autorizată înființarea Biroului de Turism pentru Tineret ca organ central specializat al CC al UTC, cu personalitate juridică, însărcinat cu stimularea și facilitarea turismului în rândul tuturor categoriilor de tineri, în principal prin organizarea de excursii și tabere pentru studenți și tineri salariați (*ibidem*, an IV, partea I, 30 septembrie 1968).

În final, în decembrie 1970, prin Decretul nr. 539, s-a hotărât înființarea Ministerului Turismului, cu „sarcina de a înfăptui politica partidului și statului în domeniul turismului în RSR” prin preluarea și subordonarea ONT și a tuturor unităților de profil din componerea acestuia (*Buletinul Oficial al RSR*, Colecția de Legi și Decrete, IV, 1970: 132). Nou-creatul minister i se subordonau, la nivelul fiecărui județ, Oficii Județene de Turism (OJT), ce coordonau toate unitățile turistice existente pe raza respectivului județ, la care se adăugau ONT Carpați Brașov, ONT Carpați București, ONT Litoral, pentru coordonarea activității de turism intern și internațional pentru stațiunile montane și de litoral.

Ulterior, principalele organizații politice și obștești: UTC, UGSR, UCECOM, UNCAP au fost obligate să organizeze acțiuni permanente de stimulare a activităților recreativ-turistice, ca urmare a emiterii Decretului nr. 149, din 27 aprilie 1976, care stipula la articolul 1: „În RSR, turismul de masă, formă importantă de organizare a recreării și odihnei active, de întărire a sănătății, de educare a oamenilor muncii, a tineretului, constituie un însemnat obiectiv al politicii partidului și statului nostru” (Barbu, coord., 1981: 216).

Deci, în perioada 1948–1976, a fost realizat un întreg dispozitiv instituțional legislativ, în domeniul turismului, cu efecte până în 1989 asupra înființării, organizării și funcționării de unități de profil. De la naționalizarea unităților turistice și atribuirea acestora unor organisme și instituții administrative, economice, culturale, artistice și științifice, s-a ajuns la gruparea unităților ce păstraseră atribuții turistice, într-o singură unitate economică, ONT Carpați, mai întâi subordonată Ministerului Comerțului Exterior, ulterior autonomă, pentru ca, în final, să se decidă înființarea unui organism guvernamental specializat – Ministerul Turismului, care conducea și coordona întreaga rețea de unități de profil și care putea asigura dezvoltarea și modernizarea unităților din subordine, prin bugetul propriu de venituri și cheltuieli.

Dezvoltarea și activitatea unităților turistice

Modificările instituțional-legislative asupra unităților turistice, operate în principal după 1955, au produs o serie de efecte pozitive legate de funcționarea în ansamblu a rețelei de profil din România, inclusiv în ceea ce privește extinderea și modernizarea acesteia. De aceea, în 1972, spre exemplu, ponderea salariaților din turism reprezenta 0,8% din totalul salariaților, față de numai, 0,3%, în 1965

(Barbu, coord., 1973: 24). De asemenea, după 1965, au fost înregistrate creșteri semnificative ale încasărilor din turismul internațional și turismul intern.

Tabelul nr. 1

Dinamica încasărilor din turismul internațional și intern al României, comparativ cu dinamica venitului național, a producției globale industriale și exportului de mărfuri (%)

	1965	1970	1972
Venitul național	100	195	180
Producția globală industrială	100	259	219
Exporturile de mărfuri	100	167	217
Încasări din prestări efectuate pentru turiști străini	100	175	404
Încasări din turismul intern	100	145	291

Sursa: Barbu, coord., 1973, p. 36.

Corespunzător, în perioada 1965–1979, indicatorii turistici specifici acelor ani, respectiv circulația turistică și volumul încasărilor din turism, înregistrau, de asemenea, evoluții pozitive.

Tabelul nr. 2

Evoluția circulației interne și a volumului încasărilor din turismul intern

	1965	1970	1975	1979
Circulația turistică internă (mii persoane)	1238	2186	3272	4461
Încasări din turismul intern (milioane lei)	159	299	634	1061

Sursa: Barbu, coord., 1973, p. 37.

De menționat faptul că, în ciuda gravei crize ce a lovit economia românească după anii 1975–1980, sectorul turistic a continuat să înregistreze evoluții pozitive atât în ceea ce privește sporirea capacităților funcționale, cât și circulația turistică. Spre exemplu, în primul trimestru al anului 1988, în unitățile de profil aflate în subordinea Ministerului Turismului era înregistrată o circulație turistică de circa 3,5 milioane persoane, adică aproximativ 15% din populația de atunci a țării (fără turiștii înregistrați în unitățile de turism balnear) (Donoica, 1989: 7).

În cadrul proceselor generale ce au caracterizat evoluția turismului românesc între 1948 și 1989 se regăsesc, evident, și unitățile de profil din localitățile rurale. Specialiștii din domeniu evidențiază și pentru România faptul că turismul rural „a apărut ca o reacție, urmărind revitalizarea zonelor rurale abandonate, ca urmare a migrării populației spre zone urbane și, datorită nevoii tot mai mari a populației urbane de revenire într-un mediu odihnitor, recreativ, nepoluat. Mediul rural se afirmă ca o nouă realitate turistică, diferită de cea de tip tradițional și răspunde mai bine exigențelor în creștere manifestate de consumator pentru evadarea spre o viață în aer liber, produse turistice mai ieftine, familiarizarea cu activitățile rurale, artizanale” (ASE, 1978: 95). Spre exemplu, în anul 1957 erau înregistrate 14 localități rurale în

zona de munte și de litoral ce adăposteau unități turistice (*Romania Tourist Itineraries*, 1957)⁴. Numărul acestor localități cu funcții de stațiuni turistice a sporit la 25 în jurul anilor 1984–1986 (Istrate, 1986: 55). De altfel, încă înainte de 1985, specialiștii identificaseră pe teritoriul României un număr de 30 de zone cu înalt potențial turistic și balneoclimateric (Bonifaciu, 1985: 64).

Tabelul nr. 3

Rețeaua unităților turistice în anii 1970–1989 (număr unități turistice)⁵

	1970	1980	1989
TOTAL, din care	2385	3190	3490
Hoteluri și moteluri	497	707	828
Hanuri turistice	34	105	134
Cabane turistice	181	200	229
Popasuri turistice	177	187	219
Case de odihnă	1309	1531	1525
Tabere de copii și elevi	76	152	218
Unități școlare	63	279	296
Locuințe contractate de cetățeni	48	29	41

Sursa: INS, 1990.

Note: * În 1975, unitățile școlare sunt înregistrate împreună cu taberele de copii și elevi. Totalitatea locuințelor contractate de cetățeni într-o localitate era considerată o unitate turistică din punct de vedere statistic.

Tabelul nr. 3 arată că după reorganizarea legislativ-instituțională a sectorului, din 1970, numărul total al unităților turistice a crescut de la mai puțin de 2 400 la aproape 3 500 în 1989. Cele mai importante creșteri au înregistrat hanurile turistice, taberele de copii și elevi, unitățile școlare cu capacități de cazare turistică, precum și hotelurile, motelurile. Astfel, în 1989, numărul unităților școlare cu capacități de cazare turistică era de aproape cinci ori mai mare decât cel din 1970, numărul hanurilor era de patru ori mai mare, iar numărul taberelor de copii și elevi era de aproximativ trei ori mai mare. Celelalte categorii de unități turistice au înregistrat creșteri de nivel mai redus. Oricum, după 1990, trei categorii de unități – casele de odihnă, unitățile școlare cu capacități de cazare turistică și locuințele contractate de cetățeni – au dispărut complet.

O dată cu creșterea numărului de unități a sporit substanțial capacitatea de cazare turistică, de la mai puțin de 250 mii locuri, în 1970, la aproape 419 mii locuri, în 1989, cu valori chiar mai ridicate în anii 1987 și 1988.

Hotelurile și motelurile au înregistrat constant sporuri la capacitatea de cazare între 1970 și 1989, numărul locurilor de cazare în unități turistice fiind de aproape două ori mai mare în 1989 prin comparație cu starea inițială din 1970. În celelalte

⁴ De fapt, înregistrarea unităților turistice s-a făcut cu începere din anul 1970. Anterior anului 1970 era înregistrat doar numărul beneficiarilor de concedii de odihnă, tabere de copii și elevi.

⁵ Deoarece în cursul perioadei 1948–1989, înregistrările statistice oficiale referitoare la turismul din România s-au făcut doar per totalul țării și nu pe medii rezidențiale, nu pot fi prezentate situații de detaliu privind evoluția unităților turistice din rural/urban.

categorii de unități, numărul locurilor de cazare a înregistrat mici fluctuații, dar pe total perioadă 1970–1989, a cunoscut de asemenea o creștere semnificativă, mai ales în cadrul hanurilor turistice (o creștere de aproape 574%), a unităților școlare cu capacitate de cazare turistică (creștere de 381%) și a taberelor de copii și elevi (300%). Singura reducere a numărului de locuri de cazare a fost înregistrată la nivelul locuințelor contractate de cetățeni, care după ce au crescut în anii '70, s-au redus considerabil în anii '80. De altfel, cum am menționat deja, unitățile școlare cu capacitate de cazare turistică și locuințele contractate de cetățeni (precum și casele de odihnă) au dispărut după 1990.

Tabelul nr. 4

Capacitatea de cazare turistică în perioada 1970–1989 (număr de locuri)

	1970	1980	1989
TOTAL, din care:	248 434	404 432	418 944
Hoteluri și moteluri	85 511	146 531	168 895
Hanuri turistice	1 395	7 208	8 013
Cabane turistice	10 834	12 651	12 325
Popasuri turistice	42 845	53 566	47 212
Case de odihnă	48 953	47 491	49 009
Tabere de copii și elevi	17 871	37 340	53 901
Unități școlare	15 211	63 631	57 981
Locuințe contractate de cetățeni	25 814	36 014	21 608

Sursa: INS, 1990.

Notă: * În 1975, unitățile școlare sunt înregistrate împreună cu taberele de copii și elevi.

Creșterea capacității de cazare a fost asociată cu dezvoltarea turismului intern și mărirea de peste două ori a numărului total de turiști interni cazați în unitățile turistice de odihnă și tratament (de la peste 5,4 milioane, în 1970, la aproape 11,6 milioane, în 1989).

Tabelul nr. 5

Numărul de turiști interni cazați în unitățile de cazare turistică de odihnă și tratament balnear în anii 1970–1989 (mii persoane)

	1970	1980	1989
TOTAL, din care:	5 444	10 154	11 597
Hoteluri și moteluri	3 641	6 671	8 028
Hanuri turistice	125	757	685
Cabane turistice	385	662	609
Popasuri turistice	309	711	758
Case de odihnă	726	918	1 044
Tabere de copii și elevi	76	197	324
Unități școlare	27	115	69
Locuințe contractate de cetățeni	155	123	80

Sursa: INS, 1990.

Notă: * Lipsă date.

În mod constant, cei mai mulți turiști interni se cazau în hoteluri, moteluri sau case de odihnă. Totuși, de-a lungul timpului, a crescut semnificativ numărul turiștilor care optau pentru cazare în hanuri sau popasuri turistice (de aproximativ 5,5 ori, respectiv 2,5 ori). De asemenea, prin promovarea turismului în școli și investiții în tabere școlare, numărul copiilor cazați în astfel de unități a crescut de peste patru ori, de la 76 mii, în 1970, la 324 mii, în 1989.

Așadar, în ciuda efectelor severe ale crizei regimului totalitar din anii '80, care au afectat și turismul, s-a reușit ca până în 1989 să se mențină rețeaua de profil în funcțiune, chiar cu rezultate pozitive în ceea ce privește indicatorii de profil, precum – număr de unități, număr de locuri de cazare, număr de turiști interni cazați. Evoluțiile pozitive devin cu atât mai evidente atunci când sunt puse în comparație cu situația din perioada anterioară anului 1970.

Tabelul nr. 6

Numărul persoanelor* care au beneficiat de odihnă și tratament balnear în anii 1950–1965 (mii persoane)

	1950	1955	1960	1965
TOTAL	267	716	581	720
Din care: din stațiuni balneoclimaterice	201	308	457	629
Din care: la odihnă	126	146	231	318
La tratament balnear	75	162	226	311
În tabere de copii și elevi	66	108	124	91

Sursa: INS, 1971.

Notă: * Nu sunt incluse persoanele cazate în unități turistice de odihnă și la persoanele particulare.

Datele prezentate anterior demonstrează că măsurile legislativ-organizatorice au permis ca, după perioada 1965–1970, rețeaua turistică din România să sporească și să se diversifice. Prin urmare, rezultatele în plan financiar au crescut considerabil, de la 75 milioane lei, în 1950, la 2 500 milioane lei, în 1989. Sporurile înregistrate mai ales între 1960 și 1980 au fost urmarea investițiilor în unități turistice, care au permis ca un număr permanent în creștere de unități de profil să asigure deservirea unui număr tot mai mare de turiști.

Pe de altă parte, creșterea numărului de turiști interni nu a fost determinată doar de politicile din domeniul turismului, dar și prin dezvoltarea infrastructurii de transport feroviar și rutier, a rețelelor de poștă, telegraf, telefon, a rețelei comerciale, precum și de modernizarea mediului rural (electrificare, canalizare, apă potabilă) și a infrastructurii sociale (unități culturale, de învățământ și de sănătate publică).

Spre exemplu, unitățile comerciale de deservire a populației, după o contracție în perioada 1948–1960, au înregistrat, ulterior, o tendință constantă de creștere. Pe fondul naționalizării, confiscării și desființării unităților comerciale private, precum și al reorganizării unităților comerciale de stat în unități mai puține, dar de dimensiuni mai mari, numărul de unități comerciale cu amănuntul și de alimentație publică a

scăzut de la peste 108 mii, în 1948, la sub 51 mii, în 1960. Ulterior, acesta a depășit 82 mii, în 1989 (INS, 1990). Volumul vânzărilor cu amănuntul a crescut constant între 1948 și 1989, cu un ritm mult mai lent în anii '80⁶. Scăderi ale volumului de vânzări au fost înregistrate în ultimii ani ai deceniului 1980 cu precădere de unitățile comerciale cooperatiste și de unitățile din mediul rural, care sunt importante mai ales pentru consecințele în cadrul transformărilor de după 1990.

Tabelul nr. 7

Volumul și structura serviciilor prestate populației de către unitățile de stat și cooperatiste (milioane lei – tarifele fiecărui an)

	1950	1960	1970	1980	1989
Prestări servicii total, din care:					
Cazare hotelieră turism și agrement	2 745	6 129	16 670	42 646	69 601
– milioane lei (prețuri curente)	75	191	850	1 444	2 500
– % prestări servicii	2,73	3,11	5,09	3,38	3,59

Sursa: INS, 1990.

A crescut substanțial numărul localităților țării racordate la rețelele de poștă, telegraf și telefon.

Tabelul nr. 8

Numărul unităților de poștă, telegraf și telefon 1950–1989 (număr unități)

	1950	1960	1970	1980	1989
Total țară	1 579	4 631	5 551	5 121	4 596
Localități rurale	1 343	4 102	4 884	4 268	3 751

Sursa: INS.

Notă: Faptul că, numeric unitățile de poștă, telegraf și telefon scad, după 1965, atât pe totalul țării, cât și în localitățile rurale se explică prin procesele de sistematizare administrativ-teritorială, care au determinat scăderea numărului de sate și comune.

Investiții semnificative au fost îndreptate spre dezvoltarea infrastructurii de transport. Lungimea căilor ferate în exploatare a sporit de la 10 853 km, în 1950, la 11 343 km în 1989. Dar elementul cel mai important îl reprezintă sporul înregistrat de căile ferate electrificate, care a reprezentat un puternic factor de creștere a numărului de călători, inclusiv de turiști.

Similar, lungimea căilor rutiere a înregistrat rezultate pozitive, în ceea ce privește mai ales capitolul drumuri modernizate, de la 3 625 km, în 1956, la 16 435 km, în 1989, fapt ce a favorizat, de asemenea, procesul de sporire a numărului de utilizatori (INS, 1990). De notat că drumurile publice județene și comunale au scăzut ca

⁶ De la 9 915 milioane lei, în 1948, la 13 650 milioane lei, în 1950, 39 849 milioane lei, în 1960, 93 667 milioane lei, în 1970, 213 085 milioane lei, în 1980, respectiv 297 343 milioane lei, în 1989 (indiferent de forma de proprietate a unității comerciale, sume în prețuri curente, date INS, 1990).

lungime⁷, dar, din acestea, drumurile modernizate⁸, precum și cele asfaltate⁹, au sporit. Per totalul României, drumurile publice asfaltate¹⁰ au sporit ca lungime. În aceste condiții, transportul de călători, deci inclusiv transportul turiștilor, s-a dezvoltat considerabil.

Tabelul nr. 9

Lungimea căilor ferate în exploatare în România 1938 – 1989 (km)

	1938	1950	1960	1970	1980	1989
Total căi ferate, din care:	9 900	10 853	10 981	11 012	11 110	11 343
Electrificate	58	58	58	494	2 367	3 654

Sursa: INS, 1990.

De asemenea, după 1950 s-au întreprins lucrări însemnate în vederea electrificării satelor. Astfel, numărul de sate electrificate a sporit de la 443 în 1948, la 11 932, în 1975 (INS, 1957 și 1976). Similar, a sporit numărul localităților rurale racordate la rețelele publice de canalizare de la doar una, în 1950, la 280 localități rurale înregistrate în 1989. În același timp, a crescut numărul localităților rurale racordate la rețelele de distribuire a apei potabile de la doar 13 în 1950 la 2 041 astfel de localități, în 1989 (INS, 1957 și 1989).

Aspectele prezentate în paginile anterioare îngăduie concluzia că, în etapa 1948–1989, turismul românesc a cunoscut un proces de reglementare, extindere, diversificare și modernizare, ceea ce a dus la dezvoltarea sectorului și creșterea contribuției sale la produsul național, cu efecte sociale importante la nivelul populației și comunităților.

O ultimă precizare este însă necesară. Date statistice privind calitatea serviciilor de turism (conform indicatorilor de nivel al deservirii, conform e.g. Ionescu, 2000; Hapenciuc, 2003), care să reflecte varietatea ofertei, calitatea prestației, gradul de confort al unităților de cazare, promptitudinea servirii sau satisfacția turiștilor nu sunt disponibile. Oferta internă era mai degrabă limitată la bilete de odihnă și tratament, acordate prin sindicatele întreprinderilor de stat, și la bilete în tabere pentru elevi și studenți, acordate de unitățile de învățământ. În paralel, în anumite zone turistice, s-a dezvoltat și un turism pe cont propriu care nu era însă nici reglementat și nici încurajat. Cu privire la promptitudinea și calitatea servirii sau la confortul unităților de cazare, calitatea serviciilor turistice s-a deteriorat simțitor în anii '80. Mărturiile referitoare la viața în anii '80 (Muzeul Țăranului Român, 2003) descriu rețeaua turistică ca fiind extrem de eterogenă. Hotelurile, indiferent de clasificarea după stele, variau între „mizerabile”, „fără clienți, dar plin de gândaci” (cu precădere, unitățile de cazare din afara zonelor turistice sau unitățile de confort trei) la cele rezervate aproape exclusiv turiștilor străini, care ofereau servicii de calitate pentru că „se plătea în valută” (cu precădere, unități de pe litoral sau din stațiuni precum Poiana Brașov). Oricum, „atunci (în anii '80) mai putea omu' să plece în concediu pe undeva, acuma... [...] Se

⁷ De la 66 460 km, în 1956, la 58 133 km, în 1989 (INS, 1990).

⁸ De la 1 720 km, în 1965, la 3 910 km, în 1989 (INS, 1990).

⁹ De la 11 192 km, în 1975, la 18 568 km, în 1989 (INS, 1990).

¹⁰ De la 13 163 km, în 1975, la 20 458 km, în 1989 (INS, 1990).

dădeau bilete de odihnă de la întreprinderi, cu jumătate de preț. Cele bune le luau cei care aveau funcții de conducere, ca și acuma, celelalte le luau salariații simpli, dacă le convenea perioada și zona. Rămâneau și multe bilete nedate. [...] Toată lumea se descurca..., te duceai șapte, opt zile pe cont propriu la mare, după-ai te duceai și la munte două, trei, patru zile. Acum nu-și mai permite nimeni...” (ibid: 62).

EVOLUȚIILE TURISMULUI ÎN PERIOADA 1990–2010

Impactul tranziției postcomuniste

După decembrie 1989, România a trecut prin profunde transformări politice, sociale și economice. În plan economic, încetineala cu care au fost legiferate și, mai ales, aplicate reformele legate de privatizarea și structurarea unei economii funcționale de piață au determinat amplificarea și prelungirea crizei sistemice începută în 1990. Astfel, mai ales în primii ani de după 1990, șomajul și reducerea puterii de cumpărare au afectat evoluția înregistrată de turismul românesc, prin diminuarea cererii de servicii turistice. Evoluții descendente au fost observate la nivelul tuturor indicatorilor turistici; a scăzut numărul unităților turistice, capacitatea turistică existentă, capacitatea turistică în funcțiune, precum și indicii de utilizare a capacității de cazare turistică în funcțiune.

Tabelul nr. 10

Evoluția indicatorilor turistici în primii ani de tranziție, România 1990–1995

Indicatori	1990	1995	1995 % 1990
Rețeaua turistică (număr unități)			
Total, din care:	3 213	2 905	90,4%
– Hoteluri și moteluri	830	929	111,9%
Capacitatea turistică existentă (număr locuri)			
Total, din care:	353 236	289 539	82,0%
– Hoteluri și moteluri	167 979	170 329	101,4%
Capacitatea turistică în funcțiune (mii locuri /zile)			
Total, din care:	77 022	53 540	69,5%
– Hoteluri și moteluri	46 787	37 906	81,0%
Indicii de utilizare a capacității de cazare turistică în funcțiune (%)			
Total, din care:	57,8	45,0	77,9%
– Hoteluri și moteluri	65,8	48,2	73,3%

Sursa: INS, 1996, pp. 670, 671, 675.

Note: Capacitatea de cazare turistică existentă (instalată) reprezintă numărul de locuri de cazare de folosință turistică înscrise în ultimul act de recepție, omologare, clasificare al unității de cazare turistică, exclusiv paturile suplimentare care se pot instala în caz de necesitate. Capacitatea de cazare turistică în funcțiune reprezintă numărul de locuri de cazare puse la dispoziția turiștilor de către unitățile de cazare turistică, ținând cont de numărul de zile cât sunt deschise unitățile în perioada considerată. Se exclud locurile din camerele sau unitățile închise temporar din lipsă de turiști, pentru reparații sau din alte motive. Indicele de utilizare a capacității de cazare turistică în funcțiune se calculează prin raportarea numărului de înnoptări realizate, la capacitatea de cazare turistică în funcțiune, din perioada respectivă.

În perioada 1990–1995, doar două tipuri de unități turistice – hoteluri și moteluri, tabere de copii și elevi – au reușit să mențină o parte din performanțe la niveluri apropiate de cele anterioare anului 1990. Cu toate acestea, reducerea cererii turistice s-a reflectat în scăderea indicilor de utilizare atât pentru aceste unități, cât și pentru toate celelalte tipuri. De altfel, în aceeași perioadă, numărul turiștilor a scăzut drastic, de la 12 297 mii persoane, dintre care 1 432 mii turiști străini, în 1990, la 7 070 mii persoane, dintre care 766 mii turiști străini, înregistrate în 1995 (INS, 1996: 674).

Mediul legal și instituțional

După 1990 au fost adoptate o serie de inițiative de racordare a țării la spațiul de conlucrare central vest european și nord-atlantic, finalizate prin aderarea României mai întâi, la NATO (2004) și ulterior, la Uniunea Europeană (1 ianuarie 2007). Cu precădere negocierile de preaderare și primire a României în rândul statelor membre ale Uniunii Europene au ridicat, printre altele, și chestiunea impulsivării, dezvoltării și modernizării turismului, în special a agroturismului. Cu atât mai mult se impunea inițierea de programe de dezvoltare a turismului rural românesc, întrucât, pe deoparte, înainte de 1989, în pofida unor importante investiții disponibilizate pentru dezvoltarea capacităților turistice, în localitățile rurale se manifestaseră în continuare unele rămăneri în urmă în ceea ce privește numărul și capacitățile de cazare ale unităților de profil, iar pe de altă parte, criza sistemică îngreuna orice programe și proiecte de extindere și modernizare a bazei turistice. Ori, în statele-membre ale Uniunii Europene „...turismul rural nu este, la drept vorbind un fenomen nou. De-a lungul timpului – acest timp numărându-se în decenii pentru majoritatea țărilor UE – cazarea turiștilor la sate s-a practicat de-o manieră mai mult sau mai puțin spontană ori organizată. În schimb, ceea ce este nou reprezintă dimensiunea la care s-a ajuns prin expansiunea fenomenului turistic și în spațiul rural. Această expansiune se explică, pe de o parte, prin relansarea dezvoltării regiunilor rurale și pe de altă parte, prin diversificarea formelor de practicare a turismului de masă. De aceea, regiunile Europei înscriu rând pe rând turismul în cadrul politicilor de dezvoltare de viitor” (Bran și alții, 1997: 7).

Corespunzător noilor aspirații românești în materie de turism, din anul 1993 România face parte din organismul comunitar turistic EUROGITÉS, înființat în anul 1990 (ibid.: 12). În plan intern s-a înființat Asociația Națională pentru Turismul Rural Ecologic și Cultural din România (ANTREC). Lor li s-au adăugat un grup de inimoși animatori din domeniul agroturismului montan care acționaseră și înainte de 1989, sub coordonarea profesorului universitar Radu Rey, în cadrul Comisiei Economice a Zonei Montane precum și al Ministerului Turismului (sau al celorlalte organisme guvernamentale, care au ființat vremelnic, între 1990–2010, în locul Ministerului Turismului) (ibid.: 119). Principalul rol în dinamizarea eforturilor de extindere, modernizare și diversificare a rețelei turismului rural

românesc a revenit inițiativei private, precum cei peste 25 de tour-operatori apăruiți după 1990¹¹, cărora li se adaugă miile de investitori privați din țară.

Importantă a rămas însă și după 1990 activitatea de cristalizare a noilor norme instituțional-organizatorice de fundamentare a înființării, organizării și funcționării unităților turistice. Sub acest aspect, atât întreprinzătorii privați, cât și societățile comerciale cu capital integral sau majoritar de stat din sfera turismului, au avut la dispoziție, în perioada 1990–2010, o paletă corespunzătoare de reglementări legislative privind mediul economic general sau emise special pentru domeniul turismului. Aceste măsuri au făcut posibilă funcționarea unităților turistice, inclusiv transformările și modificările denumirilor și obiectului de activitate al acestor unități.

Spre exemplu, din 1991, au dispărut unitățile școlare și locuințele contractate de cetățeni, dar au început să apară primele unități turistice private: pensiunile turistice. Aceste noi unități au fost trecute în rândul hanurilor turistice, în 1992, pentru ca începând cu 1993 să fie menționate ca unități distincte. Dintre pensiunile turistice, din 1995 au fost desprinse și înregistrate separat în statistici fermele agroturistice și pensiunile turistice rurale (INS, 1994 și 1996). Ulterior, încep să apară și alte unități turistice, private sau mixte: hoteluri, hoteluri pentru tineret, hosteluri, moteluri, campinguri și unități tip căsuțe, vile turistice și bungalouri, spații de cazare pe nave, popasuri turistice, hanuri turistice, cabane turistice și tabere pentru elevi și preșcolari.

Ca și în celelalte sectoare ale economiei, inițiativele private în turism se bazează pe dispozițiile Decretului-lege nr. 54, din 5 februarie 1990 (Monitorul Oficial, nr. 20 din 20 februarie 1990), care prevedea: „1. În scopul satisfacerii în condiții mai bune a cerințelor de bunuri și servicii ale populației, folosirii eficiente de materii prime și materiale și creșterii gradului de utilizare a forței de muncă se pot organiza prin libera inițiativă: a) Întreprinderi mici cu un număr de cel mult 20 de salariați; b) Asociații cu scop lucrativ cu maxim 10 lucrători; c) Asociații familiale; d) Activități prestate de persoane fizice în mod independent. 2) Statul garantează libera organizare și desfășurare a activităților de producție și servicii prevăzute la art. 1”. Similar, Decretul-lege nr. 67, din 1990 (Monitorul Oficial, nr. 20 din 9 februarie 1990), privind organizarea și funcționarea cooperăției de consum și credit includea turismul printre obiectele de activitate ale cooperativelor de consum și credit.

Din punct de vedere organizatorico-funcțional se hotăra, spre exemplu, prin HG nr. 391 din aprilie 1990 (Monitorul Oficial, nr. 53 din 23 aprilie 1990), trecerea unităților de turism și agrement ale fostelor comitete județene UTC în administrarea provizorie a Companiei Autonome de Turism pentru Tineret. Întreprinderile turistice

¹¹ Cum ar fi „Branimpex”, – Bran, „Trans Tour SRL” – Praid Harghita, „SC Drăguș” – Covasna, „Dublion SRL” – Câmpulung, „Ovidiu Tour” – Bran (Bran și alții, 1997).

proprietate de stat au fost transformate în societăți comerciale, prin dispozițiile legii nr. 15, din august 1990 (Monitorul Oficial, nr. 98 din 8 august 1990), în care statul era acționar unic, majoritar sau minoritar (transformările s-au făcut în timp, destul de lent, mai ales pentru unitățile de capacitate mare, hoteluri). Dispozițiile legii 15/1990 erau extinse, prin HG nr. 1041 din 25 septembrie 1990 (Monitorul Oficial, nr. 107 din 25 septembrie 1990), exclusiv pentru sectorul turistic, prin statuarea înființării de societăți comerciale pe acțiuni, inclusiv de către prefecturi, la nivel local, la care puteau să se asocieze și persoane fizice române sau străine.

Temeiul juridic deplin de activitate în sfera turismului l-a reprezentat Legea nr. 31, din noiembrie 1990 (Monitorul Oficial, nr. 126–127 din 17 noiembrie 1990), privind constituirea, organizarea și funcționarea societăților comerciale pe acțiuni. În virtutea noii legi, prin HG nr. 91/1991 (Monitorul Oficial, nr. 38 din februarie 1991) s-a constituit, spre exemplu, SC Compania de Turism pentru Tineret SA cu sediul în București, în vederea stimulării și facilitării dezvoltării turismului, în rândul tuturor categoriilor de tineri.

În ceea ce privește turismul rural, OG nr. 62, din 24 august 1994 (Monitorul Oficial, nr. 245 din 30 august 1994), stabilea măsuri de stimulare a inițiativei particulare, pentru organizarea de pensiuni turistice sau ferme agroturistice, în mediul rural din zona montană de peste 500 m, din Delta Dunării, sau de pe litoralul Mării Negre. Ulterior, aceste facilități au fost extinse, prin stipulațiile OG nr. 63, din 28 august 1997 (Monitorul Oficial din 1 august 1997), în vederea stimulării înființării de pensiuni turistice rurale și în restul localităților rurale cu potențial turistic.

Un an mai târziu, OG nr. 58/1998 (Monitorul Oficial, nr. 309 din 26 august 1998) statua faptul că: „turismul constituie un domeniu prioritar al economiei naționale... Coordonarea turismului și controlul activității de turism se fac de Ministerul Turismului... Ministerul Turismului elaborează Strategia de dezvoltare a turismului pe termen mediu și lung, precum și Programul general de dezvoltare a turismului, care va fi aprobat de guvern”. În vederea finanțării sporite a proiectelor de promovare și dezvoltare a turismului, s-a emis OG nr. 8, din 30 ianuarie 1998, aprobată cu Legea nr. 23, din 27 martie 2000 (Monitorul Oficial, nr. 135 din 30 martie 2000), privind constituirea Fondului Special pentru Promovarea Turismului.

Acestea au fost, în linii în mari, principalele inițiative instituțional-legislative care au exercitat consecințe asupra înființării, organizării și funcționării unităților turistice din România, între 1990 și 2010.

Privatizarea în sectorul turismului

Privatizarea acestui sector a fost întârziată, fiind realizată, în mare parte, într-un mod defectuos, în absența unei strategii clare de încurajare a investițiilor și a dezvoltării a turismului. Până în jurul anului 2000, la majoritatea unităților turistice

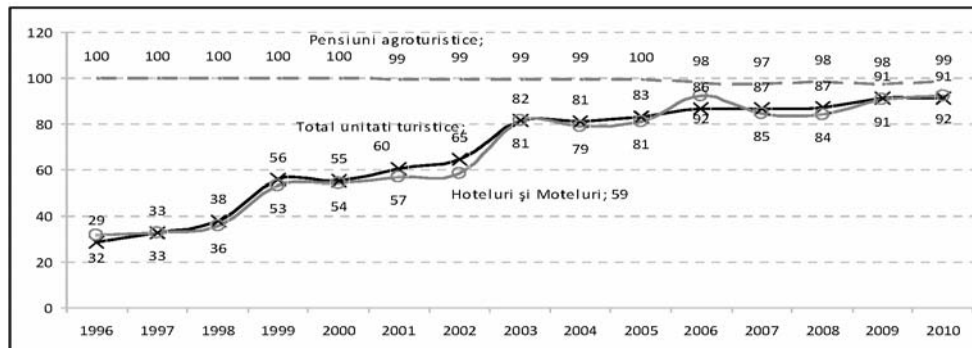
s-a aplicat formula „locației în gestiune” în care administratorii nefiind proprietari, nu au avut nici un interes pentru investiții, ci numai pentru scoaterea unui profit oarecare, în baza unui efort minim. Efectele privatizării la nivelul industriei turismului au fost dezastruoase, cu exemple în stațiunile Băile Herculane, Malnaș, Borsec, Sovata și altele, inclusiv pe litoral, cu atât mai mult cu cât s-au asociat cu scăderea drastică a cererii turistice.

Ca urmare a ritmului lent de privatizare a societăților comerciale din turism, s-a emis OUG nr. 7, din 11 ianuarie 2001 (Monitorul Oficial, nr. 31 din 17 ianuarie 2001), privind unele măsuri pentru accelerarea și finalizarea procesului de privatizare a societăților comerciale din turism, prin care se hotărâ trecerea societăților în cauză de la Autoritatea pentru Privatizare și Administrația Participațiilor Statului (APAPS) la Ministerul Turismului.

Figura de mai jos prezintă ritmul în care s-au privatizat unitățile turistice (total și hoteluri, moteluri), comparativ cu pensiunile agroturistice. Per totalul unităților de cazare turistică, între 1996 și 2010, se înregistrează un progres considerabil în ceea ce privește procesul de privatizare, de la 852 de unități privatizate dintr-un total de 2 965 unități (adică doar 29%), în anul 1996, la 4 830 unități privatizate dintr-un total de 5 279 unități turistice (adică 91%), în 2010.

Figura 1

Ponderea unităților turistice în proprietate privată: 1996–2010 (%)

Sursa: INS, *Turismul României. Breviar statistic* (diverse ediții).

Se observă că în cazul hotelurilor și motelurilor, de departe cele mai importante unități turistice din România, evoluția procesului de privatizare a urmat aceeași curbă întârziată, dar crescătoare – de la mai puțin de o treime (32%) privatizate în 1996, la 56% în 1999, 82% în 2003, respectiv la 92%, în 2010.

Spre deosebire de hoteluri și moteluri, pensiunile agroturistice sunt nou apărute după 1990, fiind rezultatul unor inițiative private. Corespunzător, la nivelul pensiunilor, ponderea unităților private a fost de 100% încă de la început. Fiind mai mici, mai flexibile și gestionate de manageri, dacă nu mai competenți, în tot cazul

mai motivați, pensiunile agroturistice au reușit să se dezvolte mai repede și să obțină performanțe economice mai bune decât celelalte unități turistice, mai ales în perioada de creștere economică 2000–2008. Dar acest subiect este tratat într-o secțiune viitoare.

Dezvoltarea și activitatea unităților turistice

În paginile anterioare a fost deja evidențiat faptul că, între anii 1990 și 1995, unitățile turistice din România, indiferent de tipul de localitate în care funcționau, urbană sau rurală, au înregistrat dificultăți în derularea activităților lor curente, fapt pentru care numărul unităților s-a redus, iar indicii funcționali au prezentat tendințe descendente. După 1995 însă, oferta și activitatea turistică au cunoscut o revenire.

Tabelul nr. 11

Rețeaua unităților de cazare turistică în România: 1990–2010 (număr de unități)

	1990	1995	2000	2005	2010	2010–1990
Total, din care:	3 213	2 905	3 121	4 226	5 279	2 066
Hoteluri	830	929	943	993	1246	416
Hoteluri pentru tineret	–	–	1	25	*	na
Hosteluri	–	–	2	33	114	114
Moteluri	**	**	**	161	151	na
Hanuri turistice	131	21	23	11	4	–127
Vile turistice	1 551	1 324	1 066	716	768	–783
Cabane turistice	226	175	161	113	134	–92
Pensiuni turistice	–	128***	361	597	1 006	1 006
Pensiuni agroturistice	–	–	240	956	1 354	1 354
Campinguri	217	141	140	72	51	–166
Popasuri turistice	–	–	6	29	32	32
Bungalouri	****	****	****	305	268	268
Tabere elevi și preșcolari	203	186	172	151	92	–111
Unități școlare	24	–	–	–	–	–24
Locuințe contractate de cetățeni	31	–	–	–	–	–31
Căsuțe turistice	*****	*****	*****	52	49	na
Sate de vacanță	–	1	1	3	4	4
Spații de cazare pe nave	–	–	5	9	7	7

Sursa: INS, *Turismul României. Breviar statistic* (diverse ediții).

Note: * Sunt trecute împreună cu hostelurile; ** Sunt trecute împreună cu hotelurile; *** Sunt trecute împreună cu pensiunile turistice; **** Sunt trecute împreună cu vilele turistice; ***** Sunt trecute împreună cu campingurile. NA – valorile nu pot fi determinate.

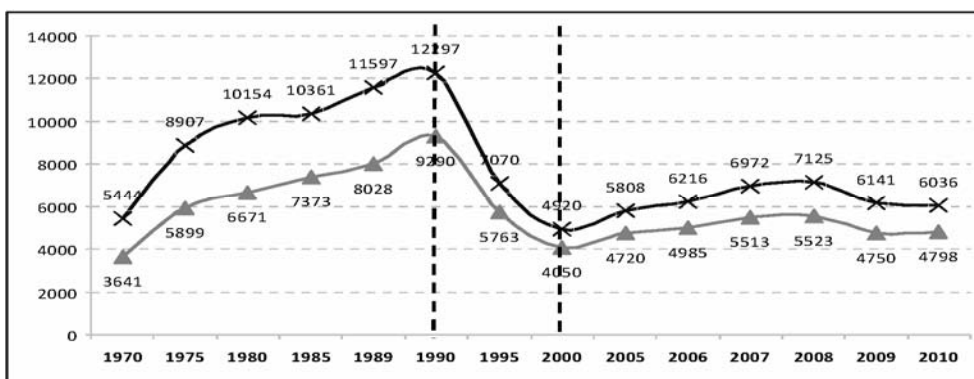
Numărul unităților turistice a înregistrat creșteri după 1995. Creșterea a fost mult mai accentuată după anul 2000, odată cu revenirea economiei naționale. Cea mai mare parte a acestei creșteri s-a înregistrat la nivelul hotelurilor și a pensiunilor

turistice sau agroturistice (care au luat locul hanurilor, vilelor și cabanelor turistice, care s-au restrâns considerabil). În același timp, reformele din domeniul educației au avut ca efect pervers reducerea drastică a taberelor școlare, chiar și în perioada de creștere economică.

Alți indicatori funcționali specifici nu au urmat aceeași curbă crescătoare. Deși rețeaua de unități turistice s-a extins, diversificat și modernizat în comparație cu anii '90, cererea turistică a fost mult mai sensibilă la evoluția veniturilor populației. Figura următoare arată că numărul turiștilor din țară cazați în unități turistice a scăzut de la 12 297 mii, în 1990 până la 4 920 mii, în 2000. Ulterior, a crescut constant până în anul 2008, la 7 125 mii persoane, rămânând însă mult sub nivelul inițial. După 2008, indicatorul își oprește evoluția ascendentă, ajungând la circa șase milioane turiști, adică aproximativ jumătate din valoarea de referință din 1990, în principal ca urmare a crizei financiare internaționale, dar și a pachetului de politici de austeritate implementat de guvern.

Figura 2

Numărul turiștilor interni cazați în unitățile turistice (mii persoane)

Sursa: INS, *Anuarul statistic* (diverse ediții) și *Turismul României. Breviar statistic 2010* (2011).

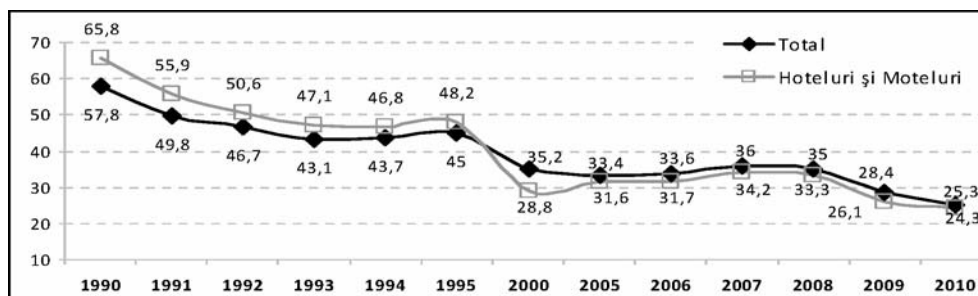
Pe categorii de unități turistice sunt înregistrate evoluții asemănătoare: declinuri numerice, între 1990 și 2000, urmate de creșteri vizibile în perioada 2000–2008 și o scădere marcată pentru ultimii doi ani ai perioadei, respectiv 2009 și 2010. Singurul tip de unitate turistică care nu respectă această curbă sunt taberele de elevi și preșcolari. Numărul de turiști în tabele școlare a înregistrat, după 1995, o scădere continuă, de la 294 mii persoane la doar 66 mii, în 2010.

Scăderea cererii interne pentru servicii turistice se reflectă în reducerea drastică a indicilor de utilizare a capacității de cazare turistică în funcțiune¹².

¹² Indicele de utilizare a capacității de cazare turistică în funcțiune se calculează prin raportarea numărului de înnoptări realizate, la capacitatea de cazare turistică în funcțiune (numărul de locuri de cazare raportat la numărul de zile cât sunt deschise unitățile), din perioada respectivă.

Figura 3

Indicii de utilizare a capacității de cazare turistică în funcțiune 1990–2010 (%)

Sursa: INS, *Anuarul statistic* (diverse ediții) și *Turismul României. Breviar statistic 2010* (2011).

Astfel, pe totalul unităților turistice, utilizarea capacității de cazare turistică în funcțiune scade de la 57,8%, în 1990, la 45%, în 1995, atinge 35% în 2000, unde se păstrează (cu variații ușoare) până în 2008, pentru ca apoi să ajungă la doar 25%, în 2010.

Tabelul nr. 12

Veniturile din serviciile turistice: 1990–2009

	1990	1995	2000	2005	2009
<i>(milioane lei, prețuri curente)</i>					
Total servicii de piață furnizate populației	82 440	3 179 601	3 600	12 576	14 252
Total servicii turism	70 664	1 117 254	1 034	3 552	6 363
Hoteluri și unități de cazare similare	70 001	715 600	591	2 036	2 902
<i>(%)</i>					
Total servicii de piață furnizate populației	100	100	100	100	100
Total servicii turistice	85,7	35,2	28,7	28,2	44,6

Sursa: INS, *Anuarul statistic* (diverse ediții).

Note: Alături de hoteluri și alte posibilități de cazare similare, serviciile turistice includ: Facilități de cazare pentru vacanțe de scurtă durată, parcuri pentru rulote, campinguri, tabere, Alte servicii de cazare, activități ale agențiilor turistice și ale operatorilor, alte servicii de turism. Datele pentru 2010 nu sunt disponibile.

Ca o consecință, volumul încasărilor pentru serviciile de ordin turistic prestate populației au avut aceeași evoluție: declin pentru anii 1990–2000, reluarea creșterii între 2000 și 2008, contracție în anul 2009. De precizat că nici în perioada de remont maxim, 2005–2008, nu au fost atinse valorile (reale) înregistrate în anul 1990.

În plus, specialiștii (e.g. Boghean, 2010) pun în evidență alte schimbări structurale de la nivelul turismului. Dacă la începutul anilor '90, majoritatea populației prefera litoralul românesc, după 2000, destinațiile externe (cu precădere

Bulgaria, Turcia, Grecia, Spania sau Egipt) au câștigat tot mai mult teren. Astfel, importanța litoralului a scăzut semnificativ, infrastructura învechită, calitatea scăzută a serviciilor și ofertele la prețuri necompetitive au determinat o parte consistentă din piața românească să se orienteze către alte locuri. La nivelul destinațiilor interne, marii câștigători din ultimii ani includ agroturismul, zonele montane și Delta Dunării (Stănculescu și Marin, 2012). Dincolo de schimbările cu privire la destinație, în prezent, românii preferă călătoriile scurte (cu 1–3 nopți de cazare), pe care le organizează singuri (95% din toate călătoriile din 2009), în care se cazează în unități turistice mici și/sau informale, precum și la rude/prieteni (doar în 10% din toate călătoriile cu înoptare, cazarea a fost la un hotel, motel sau similar). Prin urmare, majoritatea călătoriilor implică costuri reduse, de doar 70 euro pe călătorie, prin comparație cu 234 euro pe călătorie, media la nivelul EU-27 (Eurostat, 2011).

Dezvoltarea turismului rural – pensiunile agroturistice

Așa cum am mai precizat, statisticile turismului nu sunt disponibile dezagregate în funcție de mediul de rezidență. Dat fiind însă faptul că pensiunile agroturistice reprezintă un tip de unitate de cazare turistică funcțională doar în mediul rural, o analiză a evoluției acestora poate oferi o imagine destul de clară (chiar dacă parțială) asupra dinamicii turismului în mediul rural, în perioada 1996–2010.

Reamintim că, în perioada 1990–1993, pensiunile agroturistice apăreau în înregistrările statistice oficiale împreună cu pensiunile turistice urbane și cu hanurile turistice. Ulterior, în 1993–1995, pensiunile agroturistice erau denumite „pensiuni turistice rurale” și erau înregistrate împreună cu pensiunile turistice urbane și fermele agroturistice. Începând din anul 1996, sunt denumite „pensiuni agroturistice” și înregistrate ca și categorie distinctă.

Datele din tabelul anterior arată că, spre deosebire de celelalte tipuri de unități turistice, turismul rural în pensiuni agroturistice s-a dezvoltat constant după 1996. Activitatea a cunoscut un recul, dar doar în anul 2010, și de nivel redus. Astfel, numărul pensiunilor agroturistice a crescut de la 61 de unități în 1996, la 1 354 unități, în 2010. Adică, sporul a fost de peste 22 de ori, în timp ce pentru totalul unităților de cazare turistică numărul a crescut de mai puțin de două ori. Corespunzător, capacitatea de cazare turistică existentă a crescut spectaculos, de aproape 61 de ori între 1996 și 2010, de la 332 la peste 20 mii locuri de cazare.¹³ Similar, capacitatea turistică în funcțiune a înregistrat o creștere de circa 60 de ori, de la doar 73 la 4 334 mii locuri/zile¹⁴.

¹³ Spre comparație, la nivelul tuturor unităților turistice, capacitatea de cazare existentă a crescut de 1,65 ori, în aceeași perioadă.

¹⁴ Spre comparație, la nivelul tuturor unităților turistice, sporul a fost de 1,17 ori.

Tabelul nr. 13

Evoluția indicatorilor turistici pentru pensiunile agroturistice, România: 1996–2010

	Rețeaua turistică	Capacitatea turistică existentă	Capacitatea turistică în funcțiune	Utilizare a capacității de cazare turistică în funcțiune	Număr total turiști cazați
	(număr unități)	(număr locuri)	(mii locuri/zile)	(%)	(mii persoane)
1996	61	332	73	13,1	2
2000	400	3 544	805	8,1	28
2005	956	11 151	2 528	14,5	170
2010	1 354	20 208	4 334	12,6	265

Sursa: INS, *Turismul României, Breviar statistic*, 1996–2010.

Notă: Statisticile privind pensiunile agroturistice sunt disponibile doar începând cu 1996. Pensiune agroturistică – structură de primire turistică, cu o capacitate de cazare de până la opt camere, funcționând în locuințele cetățenilor sau în clădiri independente, care asigură în spații special amenajate cazarea turiștilor și condiții de pregătire și servire a mesei, precum și posibilitatea participării la activități meșteșugărești sau gospodărești. Capacitatea de cazare turistică existentă (instalată) reprezintă numărul de locuri de cazare de folosință turistică înscrise în ultimul act de recepție, omologare, clasificare al unității de cazare turistică, exclusiv paturile suplimentare care se pot instala în caz de necesitate. Capacitatea de cazare turistică în funcțiune reprezintă numărul de locuri de cazare puse la dispoziția turiștilor de către unitățile de cazare turistică, ținând cont de numărul de zile cât sunt deschise unitățile în perioada considerată. Se exclud locurile din camerele sau unitățile închise temporar din lipsă de turiști, pentru reparații sau din alte motive. Indicele de utilizare a capacității de cazare turistică în funcțiune se calculează prin raportarea numărului de înoptări realizate la capacitatea de cazare turistică în funcțiune, din perioada respectivă.

Utilizarea capacității de cazare este însă la nivel relativ redus¹⁵, având o valoare de circa 13% atât la începutul, cât și la finalul perioadei de referință, dar cu variații între un minim de 5,8% în 1999 și un maxim de 18,4%, în 2008.

Numărul de turiști care se cazează în pensiuni agroturistice nu reflectă scăderea cererii de servicii turistice din perioada anterioară anului 2000. Pensiunile fiind în proces de formare aveau un număr mic de turiști, care însă a crescut continuu până în 2008. De-a lungul perioadei de referință, numărul de turiști a ajuns de la două mii la 358 mii, în 2008, reducându-se în anii de criză până la 265 mii, în 2010. Oricum, per total, sporul de turiști este impresionant, de peste 132 de ori, prin comparație cu situația de la nivelul întregii rețele turistice, cu o reducere, în 2010, la 92% din numărul de turiști înregistrați în 1996.

În concluzie, pensiunile agroturistice au reușit să facă față destul de bine la transformările structurale care au avut loc în perioada analizată, chiar mai bine decât alte tipuri de unități turistice. Așadar, pensiunile agroturistice au reprezentat

¹⁵ Pentru comparație, valoarea acestui indicator pentru totalul unităților de cazare a fost de 25,3%, în 2010, adică aproape dublă.

inițiative de profil, relativ bine susținute de investitorii privați, care au contribuit de o manieră semnificativă, pe de o parte, la dezvoltarea generală a activității în turism și, pe de altă parte, au asigurat reale condiții de dezvoltare durabilă și de ridicare a calității vieții în localitățile rurale, în care au fost constituite și funcționează.

Evident, contribuții asemănătoare au asigurat și celelalte unități turistice care au continuat să funcționeze în localitățile rurale: tabere de elevi și preșcolari, vile turistice și bungalouri, cabane turistice, campinguri, unități tip căsuțe și hanuri turistice.

Specialiștii români din domeniu au evidențiat încă de la începutul anilor '90 ai secolului trecut importanța pe care o are turismul rural în procesele de valorificare superioară a resurselor umane și materiale ale zonelor rurale din România, ce atribuie turismului rural rolul unui adevărat *marker* de ilustrare a identităților locale și de garantare a unei dezvoltări durabile, apte totodată să ofere o nouă viziune a solidarității sociale sat-oraș, ca răspuns eficient la nevoile de petrecere a timpului liber mai aproape de natură (Bran și Istrate, 1995).

În acest scop, în perioada următoare, sprijinul acordat unităților turistice care operează în localitățile rurale ar trebui intensificat, astfel încât turismul să devină o pârghie efectivă de dezvoltare a cât mai multor comunități. Este de așteptat ca noua Lege a turismului, aflată încă în faza de elaborare, să stimuleze turismul rural, în vederea extinderii și diversificării acestuia, în consonanță cu standardele în domeniu ale Uniunii Europene. Aceasta pentru că în condițiile social-economice obiective actuale, ce caracterizează evoluția comunităților sătești din România, turismul rural reprezintă una dintre puținele opțiuni viabile disponibile pentru o dezvoltare economică durabilă a acestor comunități, ca fundament de ridicare a nivelului calității vieții pentru satul românesc contemporan.

CONCLUZII: 1948–2010

Studiul de față a prezentat, evident succint, câteva repere evolutive majore înregistrate de turismul din România între 1948 și 2010. Au fost evidențiate principalele deosebiri între două etape istorice: 1948–1989 și 1990–2010, cu diferențierea primilor ani de tranziție: 1990–1995.

În etapa 1948–1989, în condițiile regimului totalitar, s-a constituit, mai ales după anii 1955–1965, o rețea de unități turistice de stat. Această rețea acoperea atât mediul urban, cât și cel rural. Politica de stat pune turismul în relație, în primul rând, cu recuperarea capacității de muncă a salariaților și familiilor acestora. Rolul educativ și de petrecere plăcută a timpului liber era considerat mai degrabă secundar și concentrat la nivelul copiilor și tinerilor. Interesele autorităților legate de utilizarea unităților turistice pentru procurarea de devize convertibile și sume în lei sporite au justificat eforturi de reglementare, extindere, modernizare și specializare a rețelei turistice, dar în condiții de control strict atât asupra operatorilor, cât și asupra

turiștilor. Oricum, numărul unităților de profil, numărul serviciilor, precum și numărul turiștilor a crescut constant. Sectorul a continuat să se dezvolte chiar și în contextul economiei de penurie din anii '80.

În etapa 1990–2010, în schimb, au fost înregistrate evoluții deosebit de complexe. Pe fondul declinului economic accentuat, din primii ani ai tranziției, turismul a urmat o evoluție descendentă, ca și alte sectoare ale economiei naționale. Privatizarea întârziată și defectuoasă, instabilitatea mediului legislativ și instituțional, reformele necoordonate din fiscalitate, educație și alte sectoare au avut efecte distructive, cu atât mai mult cu cât sectorul se confrunta cu o scădere drastică a cererii de servicii, din cauza sărăcirii a largi segmente de populație. Totuși, după 1995, dar mai ales după 2000, sectorul a cunoscut o revitalizare, ca urmare a dezvoltării pieței și a creșterii economice. După anul 2008, se fac resimțite efectele negative ale crizei financiare internaționale.

Evoluția pozitivă a turismului rural, chiar și în condițiile unei subdezvoltări a multor comunități sătești, este de remarcat și indică o posibilă direcție strategică de acțiune pentru viitor. Se impun măsuri urgente, în plan instituțional-legislativ, ca și intervenția autorităților locale, în vederea încurajării înființării și funcționării unităților turistice din rural, care rămân unele dintre puținele opțiuni de dezvoltare pentru comunitățile locale. În acest sens, mai ales în mediul rural, trebuie operaționalizate ample proiecte de extindere și modernizare a rețelelor de transport, tehnologie a informației și comunicațiilor, canalizare, apă potabilă, dar și ample lucrări de ecologizare, igienizare, sistematizare și recuperare a patrimoniului cultural și istoric. În plus, noua Lege a turismului este așteptată să asigure fundamentul legislativ de la care să pornească un întreg sistem de instrumente instituțional-legislative, menite să impulsioneze dezvoltarea și diversificarea turismului din România, ca o puternică și eficientă platformă de demarcare și de garantare a unei dezvoltări economice și sociale durabile.

BIBLIOGRAFIE

1. Barbu, Gh. (coord.), *Turismul ramură a economiei naționale. Studii*, București, Editura pentru Turism, 1973.
2. Barbu, Gh., *Turismul și calitatea vieții*, București, Editura Politică, 1980.
3. Barbu, Gh. (coord.), *Turismul în economia națională. Studii*, București, Editura Sport-Turism, 1981.
4. Boghean, C., *Economia Turismului*, 2010, disponibil online la http://www.seap.usv.ro/idd/curs_licenta_ECTS.pdf.
5. Bonifaciu, S. *Roumanie Guide touristique*, București, Editura Sport-Turism, 1985.
6. Bran, F., Istrate, I., *Turismul ecologic*, în „Tribuna economică”, nr. 23–24, București, 1995.
7. Bran, F., Marian, D., Șimon, T., *Turismul rural – modelul european*, București, Editura Economică, 1997.
8. Bărănescu, R., *Curs de economie și organizarea turismului*, vol I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973.

9. Demunter, C., Dimitrakopoulou, C., *Domestic Tourism*, in “Statistics in focus”, Eurostat, no. 49, 2011.
10. Donoaița, Ș., *Aspecte din activitatea de turism*, București, Editura Litera, 1989.
11. Hapenciuc, C. V., *Cercetarea statistică în turism*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2003.
12. Ionescu, I., *Turismul, fenomen economic, social și cultural*, București, Editura Oscar Print, 2000.
13. Istrate, I., Bran, F., Rosu, A. G., *Economia turismului și mediul înconjurător*, București, Editura Economică, 1996.
14. Istrati, I., *Romania, A Traveller's Handbook*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
15. Stănculescu, M. S., Marin, M., *Tourism Demand in Romania*, în „Revista Română de Statistică – Supliment”, trim III, 2012, p. 41–61.
16. *** *Anuarul Statistic al României*, Institutul Național de Statistică, diverse ediții.
17. *** *Biblioteca legilor uzuale adnotate*, București, 1933.
18. *** *Buletinul Oficial al RSR, 1965–1989*, București.
19. *** *Colecția de HCM, Legi, Decrete, 1950–1989*, București.
20. *** *Enciclopedia Română*, Cluj, Editura Minerva, 1930.
21. *** *Enciclopedia României*, vol IV, București, 1943.
22. *** *Îndrumător turistic. În ajutorul Secțiilor de Turism și Excursii din Întreprinderi*, București, Imprimeria Ministerului Căilor Ferate, 1954.
23. *** *LXXX Mărturii orale. Anii '80 și bucureștenii*, Muzeul Țăranului Român, București, Editura Paideia, 2003.
24. *** *Monitorul Oficial al RPR*, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 1949.
25. *** *Monitorul Oficial al României*, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 1989–2010.
26. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul II, nr. 20, 20 februarie 1990, București, p. 3–6.
27. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul II, nr. 20, 9 februarie 1990, București.
28. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul II, nr. 53, 23 aprilie 1990, București.
29. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul II, nr. 98, 8 august 1990, București.
30. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul II, nr. 107, 25 septembrie 1990, București.
31. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul II, nr. 126–127, 17 noiembrie 1990, București.
32. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul III, nr. 38, februarie 1991, București.
33. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul VI, nr. 245, 30 august 1994, București.
34. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul IX, 1 august 1997, București.
35. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul X, nr. 309, 26 august 1998, București.
36. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul XI, nr. 135, 30 martie 2000, București.
37. *** *Monitorul Oficial*, partea I, anul XIII, nr. 31, 17 ianuarie 2001, București.
38. *** *Pentru o largă dezvoltare a turismului*, București, Editura Confederației Generale a Muncii, 1952.
39. *** *Romania Tourist Itineraries*, Bucharest, 1957.
40. *** *Turismul și Alimentația Publică*, Academia de Studii Economice, București, 1978.
41. *** *Turismul României, Breviar statistic*, Institutul Național de Statistică, diverse ediții.
42. *** *Turismul de iarnă*, București, Editura Confederației Generale a Muncii, 1950.

This study presents an empirical research that examines the key-developments in tourism in Romania, during two historical phases: 1948–1989 and 1990–2010. Based on a desk research, time series for the last 63 years were reconstructed for the main indicators of tourist capacity and its effective use, but also for some indicators related to

tourism demand and tourism business results. Most data come from the official statistics in tourism provided by the National Institute for Statistics. For a comprehensive approach, the major policies, legislation and institutional arrangements that have influenced the development and operation of tourism in the two historical periods are described.

This article focuses on tourism understood as a social, cultural and economic phenomenon, related to the movement of people outside their usual place of residence. Thus, tourism is considered here in line with the definition adopted at the UN Conference on Tourism and International Travel (Rome, 1963), as completed at the International Conference on Travel and Tourism Statistics in Ottawa (Canada, 1991), which has been implemented by Eurostat at the European level since 2004: “tourism means the activities of persons travelling to and staying in places outside their usual environment for not more than one consecutive year for leisure, business and other purposes”^{} (Eurostat, 2011).*

The study focuses on the domestic tourism, which ‘comprises the activities of residents of a given country travelling to and staying in places only within that country but outside their usual environment’ (Eurostat, 2011).

Tourism is most often considered as a demand side subject referring to the activities of visitors. Nonetheless, in this paper, tourism is mainly viewed from the supply side and in this respect it is understood as the set of productive activities which provide services to visitors.

Due to the sharp differences between the two historical phases between 1948 and 2010 the analysis is organized in two sections. The first section refers to the main developments of tourism during the communism era (1948–1989), while the second section reflects the transformations and trends that have occurred in the postcommunist period (1990–2010).

During the period 1948–1976, a centralized legislative institutional framework was developed, with effects in the tourism sector until 1989. A national network of state-owned tourist facilities was established, especially after 1955–1965. The legislative and institutional changes as well as major investments produced a number of positive effects: the tourist supply was expanded, diversified and modernized, the number of accommodation units, tourist capacity, number of employees in tourism, tourist traffic as well as the volume of tourism receipts increased considerably. Despite the crisis that struck the Romanian economy after 1975–1980, the tourism sector continued to register positive developments both in terms of increasing functional capabilities and tourist traffic. However, the quality of tourism services was highly heterogeneous, ranging from “miserable”, “no customers, but full of cockroaches” and “very good”, which offered services “paid in foreign currency”, being reserved almost exclusively for foreign tourists.

The state policy put tourism in relation, first, to recovering of work capacity, while the educational and leisure roles were considered secondary and rather focused on the children and youth. Tourism was viewed as an important economic sector for increasing state revenues, but under conditions of strict control of both the operators and tourists.

^{*} Other purposes may include rest and recreation, visiting friends and relatives, health treatment, religion/pilgrimages, professional or cultural purposes, etc.

Between 1990 and 2010, the developments of the tourism sector were very complex. Amid the deep economic downturn from the early '90, tourism has followed a downward trend, like other sectors of the economy. Delayed and flawed privatization, the legal and institutional instability, uncoordinated reforms in taxation, education and other sectors had destructive effects, particularly as the sector was facing a sharp drop in demand for services due to the impoverishment of large segments of population. Downward trends were observed in all tourism indicators. However, after 1995 and especially after 2000, the sector experienced a revival as result of market development and economic growth. After 2008, the negative effects of the global financial crisis have been highly visible.

The positive developments of rural tourism, even in conditions of underdevelopment of many rural communities, it is remarkable and indicates a possible strategic direction for future action.

Keywords: *tourism, tourism supply indicators of tourism, policies in tourism.*

Primit: 30.03.2012

Acceptat: 25.07.2012

Redactor: Ioan Mărginean